

Стратифікації жанрового розмаїття текстів промов президентів Сполучених Штатів

В. І. Савчук

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Corresponding author. e-mail: valery_savchuk@ukr.net

Paper received 28.01.18; Revised 03.02.18; Accepted for publication 05.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-152VI45-14>

Анотація. У статті викладено результати дослідження жанрового розмаїття президентських промов. Розкрито сутність президентського звернення та його типи, що корелюють з найбільш суттєвими проявами інституту президентства та вважаються типовими зразками його риторичних практик під час перебування на посаді. Обґрунтовано провідні та диференційні характеристики президентських звернень, що найбільш повно відображають інституціональні властивості цієї сфери політичної комунікації.

Ключові слова: дискурс, жанр, типові ознаки, звернення президента, тематика виступу.

Вступ. Провідна роль президентства у суспільстві, особливе сприйняття населенням мовленнєвої діяльності цього інституту, а також розмаїття мовних засобів вирізняє її з поміж існуючих форм політичного дискурсу. Дослідження механізмів ефективності реалізації дискурсу президентів таким чином зумовлює ґрунтовне студіювання специфіки функціонування президентської промови як пріоритетного жанру зануреного в певну семіотичну сферу, яка постає рефлексією шляхів концептуалізації політико-соціальної дійсності реципієнтом.

Короткий огляд публікацій по темі. У дослідженнях останніх років приділено значну увагу лінгвальним властивостям різних зразків президентського дискурсу [14], жанровій специфіці президентської риторики [9; 17; 12; 13] поруч із виявленням структурних і функціональних особливостей текстів промов [6], аналізу мовних, семіотичних і лінгвориторичних засобів переконування [3], ідіостилям різних політичних діячів [3; 7; 12]. Недостатньо розробленим, на жаль, залишається питання стратифікації жанрового розмаїття президентських промов.

З огляду на це, **метою** нашої розвідки є розгляд жанрових ознак текстів президентських промов і виокремлення з існуючої множини провідних і диференційних характеристик президентських звернень, що найбільш повно відображають інституціональні властивості цієї сфери політичної комунікації.

Матеріалом статті слугували тексти промов, а саме щорічних виступів у конгресі, звернень з овалного офісу, згод-балотуватися, інавгураційних, суботніх, агітаційних і прощальних звернень, прес-конференцій, передвиборчих дебатів, програмних заяв і різдвяних звернень останніх 11 президентів Сполучених Штатів.

Результати і їх обговорення. Однією з основних форм реалізації президентського дискурсу є публічний виступ під яким прийнято розуміти «необмежене об'ємом, певним чином структуроване висловлювання, з властивими йому єдиною комунікативною метою, відносною автосемантії і експліцитності засобів усіх рівнів мовної організації» [5, с. 3]. Водночас, поняття публічного виступу набуває ізоморфного характеру з огляду на розмаїття об'єднаних ним текстів, де вагому частку складає властивий саме президентському дискурсу жанр звернення (presidential address), у чому можна пересвідчитися навіть з переліку відомих різновидів: інавгураційне звернення, спеціальне звернення до Конгресу, щорічне звернення президента,

звернення до Конгресу, на з'їздах партій (промови-згоди балотуватися), святкові, прощальні звернення тощо.

Якщо виходити з твердження, що промови цього типу є комунікативним актом орієнтованим на слухача, який не перебуває у відношенні прямої підлеглості оратору та містить розгорнутий аргументативний заклик здійснити суспільно-значущу дію [1, с. 117–128], то доречно вважати зверненням практично будь-який публічний виступ покликаний привертати увагу слухачів. Цілком природним у зв'язку з цим є існування цілої низки різнорівневих ознак їхньої диференціації: семантичний зміст, стилістичне оформлення, тип адресата, просторово-часові умови комунікації, обставини і тематика виступу тощо. На жаль, і значна кількість, і відмінності природи вживаних ознак суттєвого ускладнюють практичну ідентифікацію текстів, віднесених до жанру звернення. Тому, беручи до уваги загальне розуміння наведеного вище поняття доцільним видається розгляд особливостей стратифікації жанрового розмаїття текстів президентських промов.

Аналіз джерел [9; 12; 13, с. 294] засвідчує існування значного масиву даних щодо цієї проблеми. Так, зарубіжними авторами розрізняються жанри асоційовані з усталеними формами прояву політичної системи (партійні програми, дебати, політичні документи тощо), опосередковані засобами медіа (прес-конференція, ток-шоу, реклама тощо), пов'язані зі сферою публічної діяльності (зустрічі з громадянами, політичні форуми) [13, с. 294]. Р. Водак розглядає дві вісі прагматичних настанов текстів промов розрізняючи два укрупнені домени – сфера дії, у межах формується суспільна думка і самопрезентація політика (прес-конференція, інтерв'ю, ток-шоу тощо) і сфера контролю (декларації, укази і т. ін.) [17, с. 211].

Вбачаючи головну інтенцію політичної комунікації у боротьбі за владу, її реалізацію, утримання чи перерозподіл, О.Й. Шейгал пропонується диференціація на епідейктичні (ритуальні), орієнтаційні й агональні [10, с. 246]. Поглиблюючи цю ідею О.В. Спірідовським висувається теза про доцільність розгляду рівня експлікації базової інтенції на певних етапах діяльності політика, найбільш повно втілювану у ході передвиборчої кампанії. Інші етапи, на думку автора, мотивовано необхідністю підтримки існуючої системи відносин, збереження власного місця в цій системі [8, с. 170]. Подібне міркування цілком природно відображає дві ситуативно-контекстні площини президе-

нтського дискурсу – електоральну й управлінську. Якщо перша спрямована на створення підґрунтя для переконування і спонукання, то другий властивий риторичний характер, де домінування частки закликів поступається звітності, або висловленню радощів, скорботи тощо. При цьому вихідною точкою функціонування публічних промов періоду управління вважається експонування президентом своїх лідерських якостей (leadership) [14, с. 96; 12, с. 137].

Проведений таким чином огляд джерел, дозволяє пересвідчитися у доцільності розуміння жанрової палітри президентських виступів як форми організації мовленнєвої дії і відповідного мовленнєвого виступу владної особи, які характеризуються, насамперед, певними комунікативними цілями й організовано згідно специфічної комунікативної ситуації. Крім того, можемо констатувати їхній безпосередній зв'язок з вектором зростання агональності, під якою, з точки зору мовленнєвої діяльності, розуміється модус спілкування за умов конкурентної боротьби двох сторін [11, с. 147]. Її ознаки позначаються на лінгвальній організації промови, наприклад, прямій кореляції збільшення частки лексичних одиниць з пейоративною, інвективною і подібною семантикою, мотиваційно-діяльнісному аспекті – зосередженні всієї вербальної поведінки мовця довкола прагнення здобути електоральну перевагу [9, с. 186] і т. ін. Відповідно, послаблення проявів агональності чи повне нівелювання призводять до маніфестації риторики компромісу, конструктивних пропозицій, аналізу, оцінки, настанов щодо вирішення проблем, що збільшує частку ознак епідейктичної і деліберативної риторики, або часто представленої синтезованою єдністю обох. Звідси ілюкувативною метою президентських звернень управлінського періоду слід вважати здійснення акту переконування, через опис стану справ країни, проблеми чи події репрезентативними та директивними мовленнєвими актами властивими промовама орієнтаційних жанрів.

Якщо структурні, функціональні та семантичні властивості щорічного виступу президента у Конгресі цілком очевидно засвідчують його роль у якості прототипного зразка орієнтаційних жанрів, то питання віднесеності інших видів президентських звернень залишається досить неоднозначним. Так, приміром, в одних джерелах звернення згоди балотуватися ототожнюються з інавгураційними [2, с. 80] на підставі спільної ознаки – ритуальності. Натомість у дослідженні [3, с. 48], усі прояви передвиборчого дискурсу як-от програмна промова, теледебати, інавгураційне звернення тощо, розглядаються у межах ритуальної комунікації. Деякі інші дослідники, навпаки, вбачають у них риси релевантні агональним типам, пов'язуючи це з чинником ситуації.

З огляду на це наступним кроком нашого дослідження було визначення спорідненості та відмінностей існуючих різновидів президентських промов з прототипним зверненням орієнтаційних жанрів – щорічним виступом у Конгресі. Для цього було сформовано таблицю критеріїв типових ознак текстів промов систематизованих у межах трьох груп жанрових площин функціонування президентського дискурсу за джерелом [10]: агональність, орієнтація та ритуальність. Під час здійснення цієї процедури увага зосере-

джувалася на узагальненні відомих даних щодо прототипних зразків промов зазначених різновидів.

Достеменно відомо, що основу епідейктичної промови складає урочиста церемонія, де об'єднання міркувань щодо минулого та майбутнього нації на фоні теперішнього, покликане вшанувати, відзначити певну подію результуючи відсутність новизни повідомлення [4] і мінімізуючи частку полемічних висловлень, що загалом наділяє їх статусом засобу вербалізації національної свідомості шляхом реалізації універсальних когнітивно-прагматичних настанов виражених у домінуванні вітальних (life, prosperity), морально-етичних (dignity, morality), соціально-економічних (family, patriotism, tolerance) і таких інших концептів. Специфічною функцією описуваних типів промов, на відміну від агональних, де домінуючими визнаються агітаційно-спонукальна і впливова функції [9, с. 185], що можна описати як електоральну орієнтованість, а також привертання уваги до існуючих подій, позначення їхньої значущості втілюваних інформаційно-прескриптивною та регулятивною функціями в промовах орієнтаційних жанрів, власне конструювання ними думки широкого загалу [6, с. 162], виявляється інтегративна як спосіб усталення єдиної національної, концептуальної і ціннісної ідентичності [7, с. 252]. Відзначається також і низький рівень формальності пов'язуваної у праці [4, с. 161] зі зверненням до чуттєвої сфери слухачів і їхніх ціннісних орієнтацій. Таким чином, до ознак ритуальних жанрів відносимо інтеграційно-орієнтованість, низьку інформативність (фатичність [10, с. 100]) і ритуалізованість. Крім того, подальший розгляд цього питання [7, с. 252] засвідчив властиву їм інспіративність, декларативність і ретроспективність.

Прототипним зразком агональних видів промов традиційно вважають передвиборчі дебати, конститутивні ознаки яких прямо чи опосередковано вбачають у високих рівнях агітаційності, детермінованої необхідністю здійснення впливу на пряму адресну аудиторію; апологізації образу мовця і негативізації образу опонента як прояву конфронтаційності; інформативності, необхідної для надання адекватної інформації про претендента; аргументативності, вираженої у виваженому і ретельно презентованому змісті передвиборчого процесу з властивим йому значним маніпулятивним потенціалом [9, с. 184–185]. При цьому найбільш суттєвими ознаками є персуазивність й аргументативність.

Площина орієнтаційних жанрів, крім регулятивної функції покликаної конструювати суспільну думку, вирізняється високим рівнем офіційності та риторикою експланаторності, настанов, окресленням перспектив, мобілізацією та згуртуванням довкола політичного курсу лідера держави [15, с. 33, 38], що засвідчує важливість таких ознак як апелюваність, прескриптивність і традиційність. Крім того, промовама цього типу властиві фактографічна, проблемна та коментуюча інформації [2, с. 82], що відображено такими трьома взаємопов'язаними процесами як міркування над цінностями, наданням оцінки важливим проблемам, політичні рекомендації.

Окремої уваги заслуговує думка [16, с. 114] про потенційно високий рівень сугестивності звернень до нації і виступів у Конгресі, що покликане генерувати в суспільній свідомості образ лідера. Навіть коментарі

трагічних подій, наприклад, терористичні акти 11 вересня 2001 року, презентовано так, що не залишається жодних суперечностей щодо існуючого політичного курсу. На рахунок цього у праці [там само, с. 114] також підкреслюється зв'язок між характером виступу в Конгресі з рівнем рейтингу засвідчуючи тим самим значущість ознаки іміджевої орієнтованості.

Подібна риса характерна і для передвибірчої риторики, проте мова тут йдеться здебільшого про його створення і нав'язування слухачеві щільно поєднаного з прагненням здобути перемогу, у той час як жан-

рам управлінського періоду властиві його підтримка і зміцнення.

Щоб визначити співвіднесення типології президентських промов з критеріями текстів орієнтаційних жанрів взагалі та щорічного виступу у Конгресі зокрема, представимо сукупність розглянутих вище критеріїв у вигляді таблиці (див. таб. 1), де на перетині типів президентського виступу зі змістом втілюваних ознак наведено знаки повного втілення/притаманності ознаки (+), часткової відповідності (+/-) і її повної відсутності/невизначеності (-).

Таблиця 1. Розподіл промов за критеріями типових ознак жанрових площин (агональний, орієнтаційний, інавгураційний) президентського дискурсу

Жанрова площина	Агональна					Орієнтаційна					Ритуальна					Кількість					
	Агітаційність	Пейоративність	Конфронтаційність	Елкторальна орієнтованість	Висока інформативність	Аргументативність	Апелятивність	Інтегративність	Прескредитивність	Іміджева орієнтованість	Традиційність	Коментуюча інформація	Конструювання думки	Інтеграційна орієнтованість	Інспіративність	Декларативність	Ретроспективність	Ритуалізованість	Низька інформативність	типових жанрових ознак	спільних жанрових ознак A+O
Щорічний виступ у Конгресі	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+/-	+	-	7	1	2
Звернення з овального офісу	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+/-	-	7	1	2
Звернення згода-балотуватися	+/-	-	+/-	+	+/-	-	+	+	+/-	+	+	+	+	-	-	-	+/-	-	7	4	2
Інавгураційне звернення	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	6	-	2	
Суботнє звернення	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	+	+	+	+/-	+	5	-	3	
Агітаційне звернення	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	6	2	-	
Прощальне звернення	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+/-	-	+	+	+	+/-	+	+/-	6	-	3
Прес-конференція	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	6	1	-	
Передвибірчі дебати	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	6	3	2	
Передвибірчі звернення	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	6	1	1	
Програмна заява	+	-	-	+	-	-	+	-	+/-	+	-	-	+	-	-	-	+/-	4	2	1	
Різдвяне звернення	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+/-	+	+	6	-	2	

Як це видно з Таб. 1, кількісний аналіз ознак притаманності певних різновидів президентських звернень дозволяє констатувати, що найбільша частка ознак орієнтаційних жанрів належать текстам промов з Овального Офісу в кризових ситуаціях, щорічному зверненні до Конгресу, а також значною мірою зверненням-згодам балотуватися.

До найбільш акцентних критеріїв їхньої систематизації відносимо апелятивність, інтеграційність, прескредитивність, іміджеву-орієнтованість, традиційність, коментуючу інформацію, конструювання думки широкого загалу. Подібні риси рефлексують на такі їхні властивості: 1) спрямованість на формування та вплив на порядок денний політичного курсу країни; 2) взаємозалежність успішності та можливостей втілення владних функцій від здатності й ефективності привертання уваги Конгресу, медіа та суспільства до важливих питань; 3) особлива соціально-рольова конфігурація наслідком якої є більш стрімке, порівнювано з іншими типами виступів, зміщення уваги слухача у бік висвітлюваної президентом проблематики; 4) відсутність конкуренції в сенсі престижу, статусу, доступу до засобів медіа, увагою та зацікавленістю широкого загалу; 5) формування певного ставлення до проблем шляхом рекомендацій чи створення перспективи інтерпретації пропонованого курсу розвитку

країни); 6) підтримка ролі глави виконавчої гілки влади; 7) інформаційно-звітний характер повідомлення; 8) мовлення переконування і закликів.

Розглянуті властивості дозволяють стверджувати, що узагальнюючою фундаментально-іманентною рисою президентського дискурсу періоду управління, відображувану в текстах промов орієнтаційних жанрів, слід вбачати в їхній прагматичній спрямованості – підтримці статусу лідера (leadership), власне латентної форми боротьби за владу – її збереження.

Виходячи з викладеного, убачається цілком правомірним розглядати тексти промов звернень до нації з нагальних, а часом доленосних соціально-економічних і політичних питань (Oval Office Addresses), щорічних звітних звернень до Конгресу (State of the Union Adresses) і виступах згодах балотуватися (Nomination Acceptance Adresses) сукупно як звернень до нації – розгорнуті, заздалегідь підготовлені інформаційно-прескриптивні тексти зорієнтовані на утримання високого статусу президента, власне латентної боротьби за збереження чи/та підвищення показників іміджу, у яких докладно, виразно і переконливо висловлюється позиція президента щодо актуальної, резонансної для країни події чи питання, що у кінцевому підсумку покликане підтримувати образ лідера нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимова Т.В., Гимпельсон Е.Г. Современная деловая риторика. – Волгогр. юрид. ин-т МВД России, 1998. – 236 с.
2. Василенко Е.Н. Ежегодное послание президента парламенту как жанр политического дискурса // Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагог. ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна, 2011. – №1 (30) – С.79–84.
3. Гайкова О.В. Предвыборный дискурс как жанр политической коммуникации: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Волгоград, 2003. – 211 с.
4. Гундаренко О.В. Засоби вираження емоційно-експресивної номінації в американській церемоніальній промові // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, 2007. – Т. 20 (59). – №3. – Серия : Филология. – 161–166 с.
5. Дубовский Ю.А. Анализ интонации устного текста и его составляющих. – Минск: Высшая школа, 1978. – 140 с.
6. Коваль І.О. Президентський дискурс: сутність, структура, функції, цілі // Стратегічні пріоритети: Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – К.: НІСД, 2012. – №3 (24). – С. 158–164.
7. Спиридовский О. В., Щурова Ю. С. Президентское субботнее видеообращение в лингвокультуре США // Язык, коммуникация и социальная среда. – 2012. – № 10. – С. 248–256.
8. Спиридовский О.В. Устойчивость и динамичность в политическом дискурсе // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2012. – Вып. 4(42). – С. 168–174.
9. Халатян А.Б. Предвыборный дискурс // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2011. – Вып. 2(36). – С. 180–187.
10. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 324 с.
11. Шейгал Е. И., Дешевова В.В. Агональность в коммуникации: структура понятия // Вестник Челябинского гос. ун-та, 2009. – Филология. Искусствоведение. – №34 (172). – С.145–148.
12. Campbell K.K., Jamieson H.K. Presidents Creating the Presidency: Deeds Done in Words. – Chicago and London: University of Chicago Press, 2008. – 384 p.
13. Fairclough N. Genres in Political Discourse // Concise Encyclopedia of Pragmatics. edited by Jacob L. Mey. – 2nd ed. – Oxford : Elsevier Ltd., 2009. – P. 293-298.
14. Hoffman D.R., Howard A.D. Addressing the State of the Union: The Evolution and Impact of the President's Big Speech. – Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2006 – 213 p.
15. Kelley C. E. Post-9/11 American Presidential Rhetoric. – Plymouth: Lexington Books, 2007. – 340 p.
16. Peake J. S., Eshbaugh-Soha M. The Agenda-setting Impact of Major Presidential TV Addresses // Political Communication, 2008. – P. 113–137.
17. Wodak R. Pragmatics and Critical Discourse Analysis: a cross-disciplinary inquiry // Pragmatics & Cognition. John Benjamin's Publishing Company, 2007. № 15 (1). P. 203-225.

REFERENCES

1. Anisimova T.V., Himpelson E.H. Modern Business Rhetoric. – Volhohrad MVD Law Institute of Russia, 1998. – 236 p.
2. Vasilenko E.N. The Annual Presidential Address to the Parliament as a Genre of Political Discourse // Vesnik of Mazyrskaha I.P. Shamiakin State Pedagogical University, 2011. – №1 (30) – P.79–84.
3. Haikova O.V. Pre-election Discourse as a Genre of Political Communication: Candidate Dissertation in Philological Sciences: 10.02.04. – Volhohrad, 2003. – 211 c.
4. Hundarenko O. The means of Expressing Emotionally-Expressive Nomination in the Texts of American Ceremonial Speech // Scientific Notes of Tavricheskii V.I. Vernadskii National University. – V. 20 (59). – №3. – Series : Philology. – 2007 – 161–166 p.
5. Dubovsky Y.A. Analysis of Intonation of Oral Text and its Components– Minsk: Vysheishaia shkola, 1978. – 140 p.
6. Koval I. O. Presidential Discourse: Essence, Structure, Functions and Objectives // Strategic Priorities: Quarterly Collection of Scientific Works. – K.: NISR, 2012. – №3 (24). – P. 158–164.
7. Spiridovsky O.V., Shchurova Y.S. Presidential Saturday Video Address in the USA // Language, Communication and Social Environment. – 2012. – № 10. – P. 248–256.
8. Spiridovsky O.V. Steadiness and Change in Political Discourse // Political Linguistics. – Ekaterinburh, 2012. – Issue 4(42). – P. 168–174.
9. Khalatian A. Election Discourse// Political Linguistics. – Ekaterinburh, 2012. – Iss. 2(36). – P. 180–187.
10. Sheihal E.I. Semiotics of Political Discourse. – M.: ITDHK «Hnozis», 2004. – 324 p.
11. Sheihal E.I., Deshevova V.V. Agonality in Communication: the structure of the concept // Vestnik of Cheliabinsk State Univ., 2009. – Philology. Art Studies. – №34 (172). – P.145–148.

Genre stratification of the U.S. presidential speeches

V. I. Savchuk

Abstract. The article studies genre varieties in presidential rhetoric. It specifies the notion of presidential address and the types that correlates the most typical features of the presidency commonly found in administration rhetoric. It also describes some leading and differential characteristics of presidential addresses which represent institutional peculiarities of this sphere of political communication.

Keywords: *discourse, genre, typical features, presidential address, topic of speech*

Стратификация жанрового разнообразия текстов речей президентов США

В. И. Савчук

Аннотация. В статье изложены результаты исследования жанрового разнообразия президентских речей. Раскрыто сущность президентского обращения, а также его типы наиболее полно коррелирующие с проявлениями института президентства, считаются типичными образцами его риторических практик во время пребывания на посту. Обоснованны ведущие и дифференциальные характеристики президентских обращений, наиболее полно отображающие институциональные свойства этой сферы политической коммуникации.

Ключевые слова: *дискурс, жанр, типичные признаки, обращение президента, тематика выступления*